

Bilde 1. Hanekam i naturlig, fuktig miljø. Foto: Bolette Bele, NIBIO

Frøavl av hanekam

Hanekam (*Lychnis flos-cuculi*) hører til nellikfamilien (*Caryophyllaceae*). Arten er flerårig og sprer seg med jordstengler. Den vokser langs kysten fra svenskegrensa til Vesterålen og i låglandet innafor, samt på spredte steder i Troms og Finnmark (Figur 1). Hanekam er mest vanlig på åpen og fuktig jord, langs bekkekanter, i sumper og på fuktig skogsbunn. Planten er knyttet til gammel kulturmark med lite tilførsel av gjødsel og blir utkonkurrert av mer kraftigvoksende arter ved god tilgang på næring. Den trives best der enga blir slått, men også på ugjødsla beiter. I NIBIOs blomsterfrøblandinger har vi så langt brukt den i friskengblandinga for Sørøstlandet, men det er ikke utenkelig at den etter hvert vil inngå også i friskeng- og fuktengblandinger for andre landsdeler.

Bilde 2. Frø av hanebam. Frøet har en diameter på om lag 1 mm. Foto: Ove Hetland, NIBIO.

Figur 1. Utbredelse av hanebam <https://www.artsdatabanken.no>

Hanebam er lett kjennelig med sine rosa blomster med dypt fireflikte kronblad. Vanlig høyde er 20-70 cm. Den blomster i juni-juli. Frøene er runde til bønneforma og med taggete overflate, diameter ca 1 mm (bilde 2). Fargen er gråbrun og tusenfrøvekta om lag 0.15 g.

JORD TIL FRØAVL AV HANEKAM

Hanebam vokser naturlig i fuktige områder med lite næring. Ved frøavl vokser planten godt også på jord som er bedre drenert. I et frøavlsfelt der plantene dyrkes på svart plast vil ikke andre arter utkonkurrere hanebam slik som ute i naturen. Erfaring fra frøavl viser at man oppnår gode avlinger også på relativt tørr sandjord. Som ved annen blomsterfrøavl er det viktig at jorda er mest mulig fri for rotgras.

ETABLERING

Hanebamfrøet trenger ikke stratifisering (vinterpåvirkning) for å spire. Frøet kan derfor breisås i Vefibrett i veksthus i månedsskiftet mars/april, og deretter prikles over i 96 potters pluggbrett etter 3-4 uker. Frøet spirer raskt, 1-2 uker ved 20°C, men frøplantene trenger tid til å utvikle seg, og en må regne med ca 8 ukers oppal fra såing til utplanting. Ved utplanting bør plantene være så store at røttene fyller pluggen godt og plantene er lette å løsne fra pluggbrettet. Hanebam danner vanligvis en rosett i utplantingsåret, men noen planter vil skyte og blomstre seint på sommeren. Det kan bli sein høst før disse modner, hvis de modner i det hele tatt. En bør derfor ikke regne med frøavling i etableringsåret.

Frøavlsfelt med hanebam bør etableres på svart plast. Da unngår en problemer med ugras i plantebestanden, og feltet kan ligge i flere år uten at arbeidet med luking blir for stort. UV-stabilisert salatplast med 14 huller pr løpemeter er godt egnet, men en kan også bruke svart plast uten huller og lage hullene selv i den avstand en ønsker.

Jevn og god jordarbeiding som sikrer en lagelig og klumpfri jord er viktig for at plasten skal ligge stramt på jorda og plantene ikke 'drukne' i hulrom under plasten etter utplanting. Plasten kan legges med en plastlegger, for eksempel av typen «Ekko plastlegger». Det bør være rimelig varmt ved legging slik at plasten ikke utvider seg og bli slapp og 'flagrete' når temperaturen stiger (og vinden kommer). Plasten bør legges mens det er god fuktighet i jorda for å sikre god etablering.

Utlegging av svetteslager eller dryppvanning under plasten anbefales, både til bruk i etableringa og også seinere for å unngå at det blir for tørt under plasten. Husk at hanebam trives på fuktig jord.

Etter utplanting er det viktig å følge med feltet slik plantene ikke tørker ut eller drukner i plasten. Dersom det ikke er lagt ut dryppvanning, må en være forberedt på å vanne feltet med spreder i etableringsfasen.

VIDERE SKJØTSEL

Den viktigste oppgaven etter planting er å holde feltet reint for ugras. Rosetten som dannes i utplantingsåret vil vanligvis dekke godt, men en må likevel regne med en eller to ugraslukinger i hullene i plasten. For å unngå å dra med hanekamplantene når man fjerner ugraset er det lurt å ta ugraset mens det ennå er smått og har lite røtter. I gangene mellom plast-sengene er det mest praktisk å sprøyte med Roundup, eventuelt med innblanding av jordherbicidet Gallery for å hindre ny spiring av ugras (forutsetter god jordfuktighet). Sprøyting med skjerm i stille vær er viktig for å unngå avdrift av sprøytevæsken. Et annet alternativ kan være å holde vegetasjonen i gangene nede med plenklipper.

Det har ikke vært utført gjødslingsforsøk ved frøavl av hanekam. Erfaring fra dyrking tilsier at en forsiktig gjødsling ved etablering kan anbefales, avhengig av jordtype og forgrøde.

BLOMSTRING, FRØMODNING OG FRØHØSTING

På Sørøstlandet begynner hanekam vanligvis å blomstre i slutten av juni. I naturlige forekomster av hanekam kan blomstringa strekke seg over lang periode. I frøavlsfelt er blomstringa vanligvis mer konsentrert og feltet kommer raskt i full blomst. Avblomstring markeres ved at kronbladene visner og frøkapselen svulmer opp og så tørker inn og blir sprø. Når en klemmer på den, sprekker den opp og frøene detter ut. Etter hvert åpner den seg i toppen og de modne frøene kan da sees inni kapselen. Varmt og tørt vær (vind) i denne perioden kan føre til at modninga går fort (tvangsmodning). Frøene bør høstes når kapslene er tørket inn og så vidt har begynt å åpne seg.

Høstetidspunktet vil variere fra år til år, men er vanligvis fra midten av juli.

Bilde 3: Hanekam i blomst. Foto: Ellen Svalheim.

Plukkhøsting kan være aktuelt hvis modningen er ujevn, men plantene blir lett sammenflettet og det kan være vanskelig å unngå dryssing. En måte å høste på hvis modningen er kommet langt er å gå med en balje eller et trau ved siden av raden og forsiktig bøye plantene over balja slik at frøene detter ut av kapselen og oppi balja. Dette kan man gjøre flere ganger, og man vil da få med seg de frøene som er modne hver gang. Nedklipping av hele bestanden er mulig ved jevn modning og hvis man har mulighet for ettermodning på en presenning innendørs. For å sikre god nedtørring bør man snu og vende på plantemassen noen ganger og gjerne tråkke på den eller riste i plantene med en høygaffel. Etter 2-3 uker vil alt være tørt og frøene ute av kapselen. Da kan frøet sopes opp og grovsoldes, for eksempel med et 4 mm nettsold av typen som ellers brukes til solding av pussesand. Videre rensing gjøres på frørenseriet på NIBIO Landvik.

Støvsuging av spillfrø har blitt prøvd, men vist seg vanskelig i praksis fordi frøene lett triller av platen og blir liggende i gangene. Ved støvsuging vil det da følge med mye sand og ugrasfrø som kan være vanskelig å rense bort senere. Støvsugd frø bør derfor ikke blandes med det annet frøet før rensing.

AVLINGSNIVÅ, ALDER PÅ FRØAVLSFELTET, OPPGJØRSPRIS M.M.

En skal som sagt ikke regne med frøavling i utplantingsåret. Året etter kan man derimot forvente god avling. Et frøavlsfelt plantet på plast i juni 2018 gav i 2019 en avling på over 80 g pr m plastseng. Avlingsnivået vil avhenge av hvor godt etablert og ugrasreint feltet er, temperatur, nedbør og vind på våren og sommeren, samt forhold under innhøsting og innhøstingsmetode. Det kan også være forskjeller på ulike populasjoner av samme art. Hvor lenge et plastfelt med hanekam kan forventes å ligge vet vi lite om enda. Det er trolig at en streng vinter kan føre til stor utgang av planter.

SPIREEVNE

Spireevnen på hanekamfrø forventes å ligge på rundt 70%. Frø høstet seint på høsten i utplantingsåret i 2018 hadde en spireevne på 37%, trolig på grunn av dårlig bestøvning og frømodning. Året etter hadde frø fra samme felt spireevne på 66,5%. Oppgjørspriksen pr kg levert renfrø frø av hanekam er pr mars 2020 kr 4000 pr kg, og dette forutsetter en spireevne på 68% eller bedre. Ved oppgjør avkortes spireevnen proporsjonalt ned til 0 kr/kg for partier som ikke spirer i det hele tatt.

FORFATTERE:

Trond Pettersen, Trygve S. Aamlid, Kristine Sundsdal, Ove Hetland og Ellen Svalheim, Norsk kompetansesenter for blomstereng og naturfrø, NIBIO Landvik